

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Indeling in perioden	7
Tips bij het leren van geschiedenis	8

Tijdvak 1: Jagers en boeren	10
1.1 De levenswijze van jagers en verzamelaars	12
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: CHRONOLOGIE	12
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: INDELING IN PERIODES	13
1.2 Het ontstaan van landbouw	16
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: OORZAAK EN GEVOLG	17
1.3 Het ontstaan van stedelijke gemeenschappen	20
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: POLITIEK, ECONOMISCH, SOCIAAL, CULTUREEL	21
Leerdoelen en vragen tijdvak 1	24

Tijdvak 2: Grieken en Romeinen	26
2.1 Het bestuur in de Griekse stadstaten	28
2.2 De Grieks-Romeinse cultuur: bouwkunst, beeldhouwkunst en schilderkunst	32
2.3 De opkomst en de val van het Romeinse Rijk	37
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: BETROUWBAARHEID	39
2.4 De opkomst en ontwikkeling van het jodendom en het christendom	41
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: JAARTELLING EN TIJDBALK	43
Leerdoelen en vragen tijdvak 2	46

Tijdvak 3: Geloof en gezag

48

- 3.1 De verspreiding van het christendom in Europa 50
- 3.2 Het ontstaan en de verspreiding van de islam 55
- HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: CONTINUÏTEIT EN VERANDERING** 57
- 3.3 Hofstelsel en horigen 59
- Leerdoelen en vragen tijdvak 3* 64

Tijdvak 4: Steden en staten

66

- 4.1 Nieuwe steden en internationale handel 68
- 4.2 De stedelijke burgerij en extra zelfstandigheid van steden 72
- 4.3 Het ontstaan van staten 76
- Leerdoelen en vragen tijdvak 4* 80

Tijdvak 5: Verkenners en hervormers

82

- 5.1 Het begin van de Europese overzeese veroveringen

84

HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: KORTE- EN LANGETERMIJNGEVOLGEN

86

- 5.2 De Reformatie en de splitsing in de christelijke kerk

89

- 5.3 De Opstand en het ontstaan van een onafhankelijke Nederlandse staat

94

Leerdoelen en vragen tijdvak 5

99

Inleiding

EEN LEERLING GAAT VOOR DE EERSTE KEER NAAR DE BRUGKLAS...

Jasmijn gaat na de zomer voor het eerst naar de middelbare school. Daar komt ze in de brugklas, met bijna alleen maar nieuwe leerlingen. Ze is al naar school geweest om haar rooster en boeken op te halen. Vooral haar geschiedenisboek heeft ze druk doorgebladerd. In het boek heeft ze al allerlei plekken en plaatjes gezien die ze herkent uit andere boeken of zelfs van vakanties. Ze heeft in Drenthe weleens de hunebedden bekeken. En ze heeft ook ooit de steilste heuvel van Athene, de Akropolis, beklommen. En wat ook nog fijn is: het boek past makkelijk in haar tas en is niet zwaar. Gelukkig maar, want dikke boeken in haar schooltas... Daar heeft ze er al genoeg van!

GESCHIEDENIS OP DE MIDDELBARE SCHOOL

Voor je ligt hetzelfde schoolboek als dat van Jasmijn: *GS Compact* voor de brugklas. Net als Jasmijn vinden wij geschiedenis een van de mooiste vakken op de middelbare school. Geschiedenis gaat over wat er in het verleden gebeurd is. Dat is zo ontzettend veel dat het onmogelijk is om dat allemaal op te schrijven. Daarom staan in dit boek belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis, maar zeker niet alles. Dat geeft ook niet, want er zijn gelukkig nog heel veel meer boeken in de mediatheek of de bibliotheek die nog meer informatie geven.

Sommige leerlingen, zoals Jasmijn, willen meteen meer weten over het verleden. Andere leerlingen, zoals Tommie, vragen zich af waarom geschiedenis belangrijk is: kun je niet veel beter kijken naar de toekomst? Dat is een goede vraag, maar verleden en toekomst hebben met elkaar te maken. Als je de wereld om je heen wilt begrijpen, is het belangrijk om iets van de geschiedenis te weten. Zo kun je ook de beste keuzes voor de toekomst maken.

OVER HET BOEK

Als je aan het einde van dit jaar het hele boek doorgewerkt hebt, weet je iets over de **prehistorie**, de **oudheid**, de **middeleeuwen** en het begin van de **vroegmoderne tijd**. Elk hoofdstuk gaat over een van deze **tijdvakken**. De hoofdstukken bestaan uit paragrafen die allemaal iets vertellen over het tijdvak. Je leest daar over de belangrijkste ontwikkelingen en gebeurtenissen. Je woont in Nederland, daarom lees je in dit boek veel over Nederland en (West-)Europa. Soms waren die ontwikkelingen ook belangrijk voor andere

werelddelen, maar vaak was het leven in bijvoorbeeld Azië of Amerika heel anders dan in Europa. Op die plekken krijg je dus heel andere geschiedenislessen. De afbeeldingen in dit boek laten je zien hoe het leven er vroeger uitzag. In de tekst staan dikgedrukte begrippen, zoals hierboven. Die begrippen zijn vaak zo belangrijk dat ze vaker terugkomen. Aan het einde van elke paragraaf vind je daarom de uitleg van de begrippen. Als een begrip in een andere paragraaf opnieuw staat, is het grijs en vet. Zo weet jij dat je het begrip al kent of kunt opzoeken. Soms heeft een paragraaf een roze kleur. Dat betekent dat dit verdiepende stof is.

Na elk stukje tekst staan een paar vragen. Dit zijn **verwerkingsvragen**. Als je de tekst goed hebt gelezen, kun je die direct beantwoorden. Aan het einde van de paragraaf staan de **toepassings- en inzichtvragen**. Bij die vragen moet je je kennis toepassen, soms op **bronnen**. Hierbij helpen ook de kopjes **historische vaardigheden**. Onder deze kopjes vind je uitleg over het nadenken en praten over geschiedenis. Bij de toepassings- en inzichtvragen staat ook bij elke vraag aangegeven wat voor soort vraag dit is. Dit kan je alvast op weg helpen. En het laat je zien welk type vragen je makkelijk vindt, en welk type je nog eens extra kunt oefenen.

Maar voor je de geschiedenis in gaat, kun je beginnen met bladzijde 8. Daar vind je allemaal **tips voor de geschiedenislessen**. Ze helpen je met het lezen, het beantwoorden van de vragen en het leren voor de toets.

Succes!

GS Compact helpt je met **kerndoel 26: De leerling onderzoekt historische verschijnselen**.

Bij dit kerndoel horen de volgende onderdelen:

- 26A De leerling beschrijft historische ontwikkelingen aan de hand van gebeurtenissen, personen en voorwerpen.
- 26B De leerling redeneert over historische ontwikkelingen met gebruik van tijdsaanduidingen en bronnen.
- 26C De leerling toont inzicht in verbanden tussen historische ontwikkelingen en ontwikkelingen in het heden en redeneert over betekenissen die mensen en groepen geven aan het verleden.

Kroning toen: Kroning van Karel de Grote in 800.

Kroning nu: Willem-Alexander wordt koning van Nederland in 2013.

► Toen en nu

In 800 knielde Karel de Grote voor de paus om tot keizer gekroond te worden. Toen Willem-Alexander koning werd, ging dat wel anders. Hij had geen kroon en het belangrijkste moment was zijn belofte om trouw te zijn aan de Nederlandse grondwet.

3

Middeleeuwen

► De laatste **keizer** van het Romeinse Rijk wordt verdreven.
< 476

► Er begint een periode van **ontstedelijking** (3.3). Mensen leven in kleine groepen en proberen **zelfvoorzienend** te zijn.

400

500

600

► GELOOF EN GEZAG

► Koning Clovis laat zich in 496 bekeren tot het **christendom** (3.1).

► Mohammed wordt in 622 verjaagd uit Mekka en vlucht naar Medina (3.2). Daar gaat hij verder met het verspreiden van het **islamitisch** geloof aan zijn volgers.

Boomverering toen: In natuurreligies werden bomen vereerd.

Boomverering nu: In december versieren we ons huis met een mooie kerstboom.

Familiebedrijf toen: Heren gaven hun land door aan hun zonen. Sommigen wisten hierdoor enorm veel land en macht te verzamelen.

Familiebedrijf nu: Een bekende Amsterdamse familie geeft haar augurkenbedrijf al generaties lang aan elkaar door. In een tv-serie kun je zien hoe de jongste generatie wordt voorbereid voor de overname.

Geniet jij aan het einde van het jaar ook van mooie kerstbomen met gezellige lichtjes? Dan sluit je aan op een eeuwenoude traditie! Vroeger hadden bomen ook al een bijzondere functie voor mensen. In natuurreligies waren die heilig.

Geloof en gezag (500-1000)

- De **missionaris** Willibrord komt aan in Nederland in het jaar 690.

700

800

900

1000

- Karel de Grote laat zich tot **keizer** kronen door de **paus** (3.3).

3.1

De verspreiding van het christendom in Europa

→ Hoe verspreidde het christendom zich over heel Europa?

- Wie brachten het christendom in Europa naar nieuwe plekken?
- Hoe probeerden deze mensen volken christelijk te maken?
- Welke rol had het Frankische Rijk bij de verspreiding van het christendom?
- Welke groepen waren er in de middeleeuwse samenleving?

Een dag uit het leven van een burger in de vroege middeleeuwen: Hildegund

In een klein Fries dorpje gaat Hildegund op haar knieën zitten bij een oude, heilige boom. Ze sluit haar ogen. De laatste weken heeft het veel gestormd. Bij de boom vraagt ze haar goden wat er aan de hand is. Opeens komt er een man naar haar toe. Hij draagt een houten kruis en glimlacht naar Hildegund. Hij vraagt of hij iets mag vertellen over zijn geloof. Hildegund twijfelt, maar ze zegt ja. De man pakt een Bijbel en begint zijn verhaal over zijn geloof, het christendom.

NATUURGODSDIENSTEN

Het **christendom** had zich in de eerste eeuwen n.Chr. over het Romeinse Rijk verspreid. In de vierde eeuw n.Chr. werd het zelfs de Romeinse **staatsgodsdienst**. Vanaf dat moment waren andere **religies** verboden. Maar het christendom in West-Europa verdween toen het West-Romeinse Rijk viel. De volkeren die er woonden geloofden in natuurgoden en hadden dus een **natuurgodsdienst**. In het christendom was er één **god**, maar bij een natuurgodsdienst zijn er meerdere goden. Die goden bepaalden alles in de natuur. De god Donar was bijvoorbeeld verantwoordelijk voor bliksem en donder. Daarom waren de **heilige** plaatsen geen kerken maar delen van de natuur, zoals bomen, stenen of rivieren. De christelijke kerk noemde mensen die geloofden in natuurgodsdiensten **heidenen**. Zij hadden het juiste geloof (nog) niet ontdekt volgens de **christenen**.

De stad Rome bleef na de val van het West-Romeinse Rijk wel christelijk. Daar woonde de **paus**, de leider van de christelijke kerk. De christelijke kerk stuurde mensen op reis over de hele wereld. Zij moesten zo veel mogelijk mensen overtuigen om christelijk te worden. De mensen met deze taak noemen we **missionarissen**. Zij moesten het christendom verspreiden en de heidenen christenen maken (**bekeren**). Ze deden dat door mensen te dopen in water.

Afb. 1 Mensen **bekeren** tot het **christendom** was soms gevaarlijk. Boven zie je de **missionaris** Bonifatius een **heiden** dopen en die zo christelijk maken. Maar onder zie je hoe de heidenen hem vermoorden.

1. Wat zijn twee verschillen tussen natuurgodsdiensten en het christendom?
2. Wie zijn heidenen volgens de christelijke kerk?
3. Wat doen missionarissen?

BEKEREN VAN HEIDENEN

Volkeren lieten zich niet zomaar bekeren tot het christendom. Daarom kwamen niet alle missionarissen veilig terug van hun reizen. Sommige werden met geweld weggejaagd of zelfs vermoord. Toch hebben ze het christelijke geloof over het hele Europese continent verspreid. Ze hadden daar verschillende manieren voor.

Ten eerste gingen missionarissen bij de lokale leiders of stamhoofden langs. Hun doel was om die leiders te overtuigen dat de christelijke god machtiger of beter was dan hun eigen natuurgoden. De mensen volgden hun leider. Door een leider te bekeren, konden missionarissen dus vaak meteen een heel volk bekeren. Ten tweede **predikten** de missionarissen het geloof: ze lazen voor uit de **Bijbel** en vertelden over de goede daden die hun god had gedaan. Soms vertelden de missionarissen over wonderen om extra veel indruk te maken. Ze vertelden bijvoorbeeld dat door God een blinde man weer kon zien of een verlamde weer kon lopen. Ten derde gebruikten de missionarissen geweld. Ze vernietigden de heilige plaatsen van natuurgodsdiensten. En ze dwongen heidenen met geweld om christenen te worden. Met deze manieren zorgden de missionarissen dat het christendom steeds meer aanhangers kreeg.

4. Waarom was het leven van een missionaris soms gevaarlijk?
5. Welke drie manieren gebruikten de missionarissen om heidenen te bekeren?

INVLOED NAAR TWEE KANTEN

De missionarissen hadden invloed op de niet-christelijke volkeren. Maar andersom beïnvloedden die volkeren ook het christendom met hun **rituelen** en symbolen. Die werden dan overgenomen door het christendom. Dat zorgde er vervolgens voor dat deze volkeren hun eigen **cultuur** in het christendom herkenden. Daardoor was het makkelijker voor de volkeren om zich te bekeren tot het christendom. Een voorbeeld van zo'n invloed uit een natuurgodsdienst is het versieren van de kerstboom in december. Veel volkeren vereerden de natuur en vooral bomen. Zij versierden bomen in de winter om het leven te vieren. Christenen namen dit ritueel over en gaven het een nieuwe betekenis: een versierde boom werd een symbool voor het nieuwe leven en de geboorte van Christus.

6. Het christendom nam soms ook iets over uit natuurgodsdiensten. Geef daar een voorbeeld van.

Afb. 2 Koning Clovis is de eerste Frankische koning die zich, rond 500, tot het **christendom** liet bekeren.

HET FRANKISCHE RIJK

De verspreiding van het christendom ging een stuk sneller toen leiders van het Frankische Rijk christelijk werden. De Franken waren een volk dat in die tijd in een groot deel van West-Europa leefde. Rond 500 liet de eerste Frankische koning zich dopen. Daarna bekeerden veel volken in West- en Noord-Europa zich ook tot het christendom. Maar het christendom groeide het meest onder Karel de Grote (ca. 747-814). Deze Frankische **keizer** was goed bevriend met de paus in Rome. De kerk geloofde dat God bepaalde wie koning of keizer moest zijn. Zij zagen Karel de Grote dus als door God gekozen. Ze hielpen hem daarom graag. Karel de Grote deed zijn best om nog meer gebieden te bekeren. Hierdoor werd zijn band met de paus nog beter. Ook gaf Karel **geestelijken** (mensen uit de kerk) belangrijke bestuurlijke banen. En hij gaf veel geld en land aan kerken en **kloosters** (plekken waar geestelijken leefden). De christelijke kerk kon daardoor steeds belangrijker worden in Europa. De kerk was dus blij met Karel de Grote.

Karel de Grote was succesvol in het verspreiden van het christendom en het vergroten van zijn macht. Hij gebruikte daarbij veel geweld. Hij voerde oorlog en strafte mensen hard. Hij liet mensen soms zelfs

onthoofden als zij zich niet wilden bekeren tot het christendom. Hij breidde het Frankische Rijk enorm uit. Het strekte van het huidige Frankrijk tot Polen, en van Denemarken tot Italië.

In de negende en tiende eeuw werd het Frankische Rijk vaak bedreigd door de Vikingen uit Scandinavië en door de Hongaren. Het lukte de Vikingen en Hongaren niet om het Frankische Rijk te veroveren. En uiteindelijk werden ook de Vikingen en Hongaren christenen. Rond het jaar 1000 was heel Europa christelijk.

7. Waarom was de christelijke kerk goed voor Karel de Grote?
8. Op welke manier was Karel de Grote goed voor de christelijke kerk?
9. Wat zijn geestelijken?

STANDENSAMENLEVING

Het christendom was in de middeleeuwen in Europa heel belangrijk. De samenleving werd opgedeeld in drie lagen of groepen. Die noemen we ook wel standen. Iedere stand vervulde zijn eigen taak. De bovenste laag van deze **standensamenleving** was de geestelijkheid. Zij werkten voor de kerk. Hun taak was om te bidden voor

de mensen en ervoor te zorgen dat iedereen volgens de christelijke regels leefde. Ook waren zij lang de enige mensen die konden lezen en schrijven. Veel boeken uit de middeleeuwen zijn geschreven door de geestelijkheid.

De tweede stand was de **adel**. De edellieden waren rijk en machtig. Ze moesten het volk beschermen en hielpen bij het besturen van de samenleving. Daarvoor hadden edellieden vaak een eigen leger.

In de derde stand zaten de boeren. Zij zorgden voor het voedsel. De meeste mensen in de middeleeuwen hoorden bij de derde stand. De standensamenleving was **hiërarchisch**. Dat betekent dat mensen de eerste stand het belangrijkste vonden. Ook had je meer macht en geld als je bij een hogere stand hoorde. De mensen in de derde stand hadden weinig geld en werden het minst gerespecteerd.

10. Teken een piramide. Zet de drie standen van de middeleeuwen in de juiste volgorde. De stand die mensen het minst belangrijk vonden zet je onder in de piramide.
11. Schrijf bij iedere stand één woord dat belangrijk voor hen was.
12. Wat betekent hiërarchisch?

Afb. 3 Het Frankische Rijk werkte samen met de christelijke kerk in Rome om het christendom door Europa te verspreiden.

Afb. 4 De drie standen in een middeleeuwse afbeelding, van links naar rechts: **geestelijken**, **adel** en boeren.

BEGRIPPEN

adel: groep mensen die een speciale positie met veel macht hadden en heel rijk waren, vaak omdat ze uit een belangrijke familie kwamen. Mensen die bij deze stand horen, noemen we ook edelen of edellieden.

geestelijke: iemand met een functie binnen de christelijke kerk, zoals een monnik, een **priester** of de **paus**.

heiden: een naam voor iemand die niet christelijk is en die volgens de kerk tot het **christendom bekeerd** moet worden.

hiërarchisch: niet alle mensen hebben evenveel macht, maar sommige mensen staan boven anderen. Een middeleeuwse koning stond bijvoorbeeld boven alle andere mensen en de **adel** stond boven de boeren.

klooster: gebouw waar gelovige mannen (monniken) of vrouwen (nonnen) wonen. Ze bidden veel en werken voor God.

missionaris: een **geestelijke** die naar andere landen of gebieden gaat om daar mensen te **bekeren** tot het **christendom**.

natuurgodsdienst: religie waarbij goden gebeurtenissen in de natuur, zoals onweer of wind, verklaren.

paus: leider van de christelijke kerk.

prediken: over het geloof vertellen of een boodschap van een god doorgeven. Meestal doen **geestelijken** dat in het **christendom** door een tekst uit de **Bijbel** voor te lezen en die daarna uit te leggen.

ritueel: iets wat mensen altijd op dezelfde manier doen, bij een feest of geloof. Bijvoorbeeld een ring omdoen als je gaat trouwen of iemand met water natmaken (dopen) om hem christelijk te maken.

standensamenleving: hiërarchische samenleving waarbij de mensen bij hun geboorte ingedeeld worden in een bepaalde stand.

Toepassing en inzicht

Chronologievraag

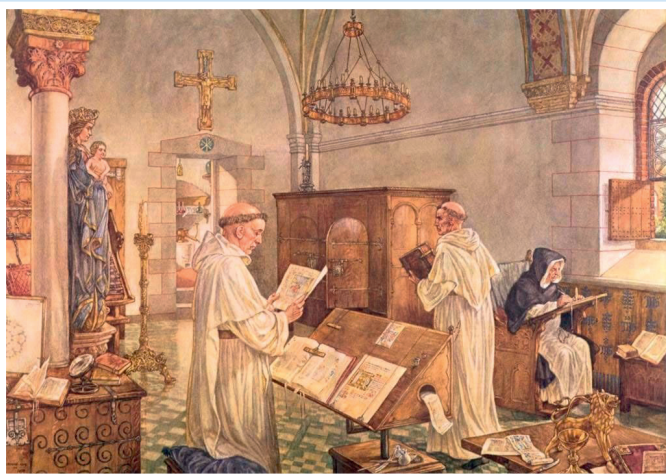
13. Hieronder staan vijf gebeurtenissen:

- 1 Grote delen van Europa aanbidden natuurgoden na de val van het West-Romeinse Rijk.
- 2 Heel Europa is christelijk rond het jaar 1000.
- 3 Het Romeinse Rijk maakt het christendom tot staatsgodsdienst.
- 4 De Frankische koning Clovis bekeert zich tot het christendom.
- 5 Karel de Grote en de paus werken samen om het christendom te verspreiden.

→ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Bron 1

In de middeleeuwen werden boeken met de hand geschreven. Op deze afbeelding zie je hoe dat gebeurde:

Toepassingsvraag met beeldbron

Gebruik bron 1.

14. Uit welke stand komen de mensen uit de bron?

Toepassingsvraag zonder bron

15. In een standensamenleving hoort een kind automatisch bij de stand van zijn ouders.
- a. Stel je voor: je bent een kind van een rijke man van adel. Zou je blij zijn met deze regel? Leg je antwoord uit.
 - b. Stel je voor: je bent een kind van een arm boerengezin. Zou je blij zijn met deze regel? Leg je antwoord uit.

Bron 2

Op deze afbeelding zie je rechts een man hout brengen voor de brandstapel. Op de brandstapel zie je een aantal mensen. Deze prent komt uit de middeleeuwen:

Toepassingsvraag met beeldbron

Gebruik bron 2.

16. Wie liggen er op de brandstapel?

- A Priesters
- B Edellieden
- C Heidenen
- D Boeren

Toepassingsvraag met beeldbron

Gebruik opnieuw bron 2.

17. Missionarissen maakten soms dit soort brandstapels.
- a. Welk van de drie manieren die de missionarissen gebruikten om het christendom te verspreiden herken je op deze afbeelding?
 - b. Hoe denk jij dat deze manier heeft geholpen om het christendom te verspreiden?

Vraag over het onderscheid tussen politiek, economisch, sociaal en cultureel

18. In veel landen wordt nog steeds een boom versierd in december. Is het versieren van de kerstboom vooral een politiek, economisch, cultureel of sociaal gevolg van de acties van de missionarissen?

3.2

Het ontstaan en de verspreiding van de islam

→ Hoe ontstond de islam en hoe werd deze religie over de wereld verspreid?

- Wie was Mohammed?
- Wat was de rol van Mohammed bij de verspreiding van de islam?
- Hoe werd de islam verder verspreid na de dood van Mohammed?
- Wat zijn de vijf belangrijkste punten van het islamitisch geloof?

Een dag uit het leven van een burger tijdens de opkomst van de islam: Harun

In de drukke straten van Mekka komen handelaren uit de hele wereld samen. Elke ochtend wandelt Harun naar de markt. Daar zet hij zijn marktkraam op en praat hij met andere handelaars. Het lijkt een gewone dag, maar de mensen op de markt zijn onrustig. 'Heb je het gehoord?' fluistert een oude vriend. 'Ene Mohammed beweert dat hij een boodschap van Allah heeft ontvangen. Hij zegt dat er maar één god is.' Dat is een bijzondere boodschap in Mekka. Daar worden namelijk veel verschillende goden vereerd. Die avond gaat Mohammed spreken bij de Ka'aba, een heilige plek. Harun is nieuwsgierig, dus hij besluit naar Mohammeds verhaal te gaan luisteren.

DE LAATSTE PROFEET: MOHAMMED

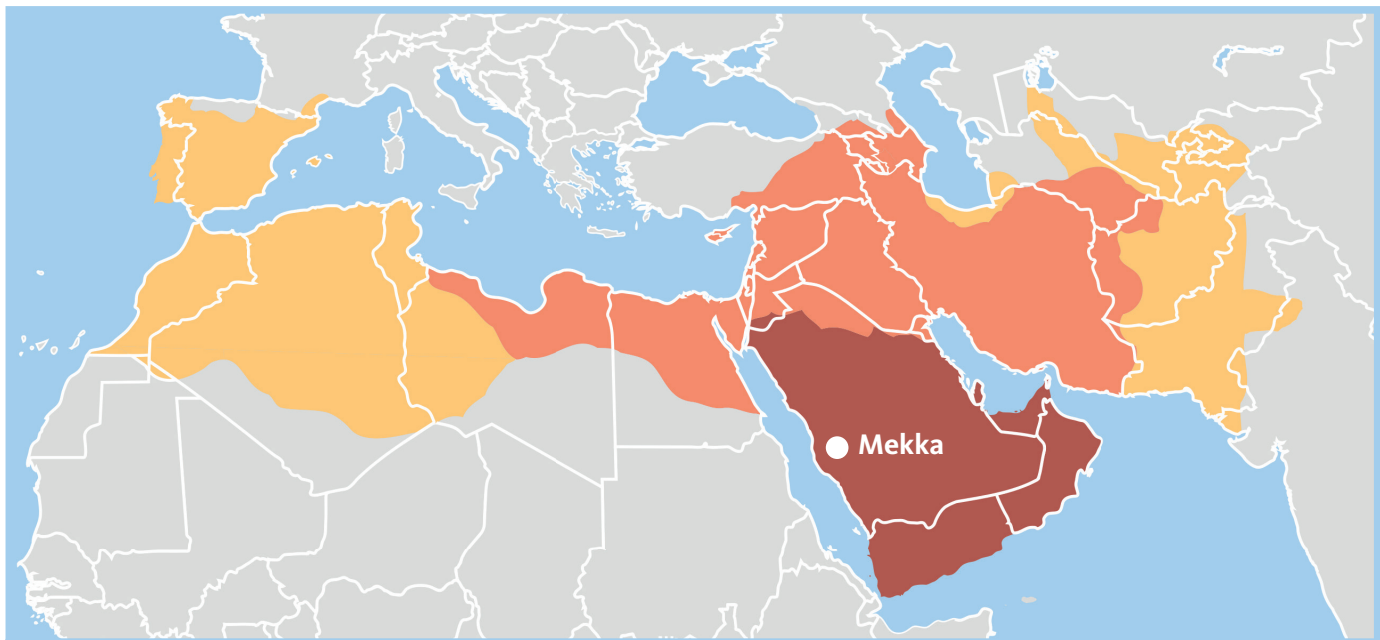
Abraham was niet alleen de eerste **profeet** van de **joden** en **christenen** (zie 2.4 De opkomst en ontwikkeling van het jodendom en het christendom) maar ook die van de **islam**. Na Abraham kwamen nog veel andere profeten, zoals Mozes, Johannes de Doper en Jezus Christus. Die kennen we ook van andere **religies** die in één **god** geloven, zoals het **christendom** en het **jodendom**. Mohammed was de laatste van deze profeten volgens de islam. Mohammed ontving boodschappen van Allah (de islamitische god) over het islamitische geloof. Die boodschappen zijn later opgeschreven in de **Koran**, het **heilige** boek van **moslims**. Net zoals de **Bijbel** het heilige boek is voor christenen en de **Thora** dat voor joden.

Mohammed werd rond het jaar 570 geboren in de Arabische stad Mekka. Mekka was toen een grote handelsplaats waar mensen uit de hele wereld samenkwamen. Niet iedereen kwam voor de **handel**. In Mekka stond ook de **Ka'aba**. Dat is een heilige, vierkante **tempel** die al eeuwen werd vereerd door Joden en verschillende Arabische volkeren. Gelovigen en handelaren uit verschillende delen van het Arabische

schiereiland kwamen voor deze tempel naar Mekka. In de Ka'aba vereerden ze hun goden en brachten ze offers. Daardoor kwamen allerlei verschillende talen, **culturen** en religies samen in Mekka.

Mohammed vertelde in Mekka over de boodschappen die hij ontving van Allah. Hij kreeg veel volgelingen. Maar de machthebbers in Mekka waren daar niet blij mee. Zij vonden dat Mohammed en de nieuwe religie te veel invloed kregen. In 622 moest Mohammed daarom vluchten naar Medina. Dat jaar werd later het begin van de islamitische **jaartelling** (zie ook: **jaartellingen tijdbalk**, bladzijde 43). In Medina bleef Mohammeds aantal volgelingen groeien.

1. Wat is het heilige boek van de moslims?
2. Waarom gingen mensen voor het ontstaan van de islam al eeuwenlang naar Mekka? Geef twee redenen.
3. Wie was Mohammed?
4. Waarom moest Mohammed naar Medina vluchten?

Verovering door de kaliefen

- Uitbereiding onder Mohammed, 622-632
- Uitbereiding onder het kalifaat van de Rechtgeleide Kaliefen, 632-661
- Uitbereiding onder het Omajjaden-kalifaat, 661-750

Afb. 1 De verspreiding van de islam. De stip geeft Mekka aan.

DE VERSPREIDING VAN DE ISLAM

In 630 keerde Mohammed terug naar Mekka. Hij veroverde de stad en liet de mensen zich **bekeren** tot de islam. Rondom Mekka en Medina werden andere godsdiensten verboden. In de Ka'aba werden afbeeldingen van niet-islamitische profeten verwijderd. En alleen moslims mochten nog naar de Ka'aba. Na Mekka veroverde Mohammed met de moslims het Arabische schiereiland. Nu heet dat gebied Saoedi-Arabië.

In 632 overleed Mohammed. Hij werd opgevolgd door de **kaliefen**, mannen die de leiding hadden over het islamitische rijk. Zij veroverden grote delen van Zuidwest-Azië, Noord-Afrika en uiteindelijk ook Spanje. Deze veroveringen waren vaak gewelddadig. Ze hadden eerst vooral een politiek doel: meer macht krijgen.

Het culturele doel van de kaliefen was meer mensen tot de islam bekeren. Daar hadden ze verschillende manieren voor. In Spanje woonden bijvoorbeeld veel joden en christenen. Zij werden niet **vervolgd** voor hun geloof, maar werden wel slechter behandeld dan moslims. Alleen moslims konden bijvoorbeeld de belangrijkste posities in het bestuur en het leger krijgen. Daarnaast moesten de joden en christenen meer **belasting** betalen dan moslims.

Het lukte de Arabieren niet om andere delen van Europa te veroveren. In 732 was er een gevecht tussen de christenen en moslims bij Poitiers in het Frankische Rijk. De Franken versloegen de Arabieren. Hierdoor groeide de islam niet verder in Europa.

5. Vanuit welk gebied zijn de islamitische veroveringen begonnen?
6. Wie gingen na Mohammeds dood verder om mensen te bekeren tot de islam?
7. Op welke manieren werden joden en christenen slechter behandeld dan moslims in islamitische gebieden?
8. Waarom stopte de verspreiding van de islam?

DE VIJF ZUILEN

Moslims moeten vijf belangrijke regels volgen. Deze **leefregels** worden de vijf zuilen genoemd. De eerste en belangrijkste is het geloof in één god: Allah. Moslims aanbidden alleen hem. Ze volgen zijn regels zoals die in de Koran staan.

Ten tweede moeten moslims vijf keer per dag bidden. Dat doen ze op vaste momenten in de ochtend, de middag, de namiddag, de avond en voor het slapengaan. Tijdens het gebed spreken ze tot Allah. Ze vragen Allah om hen te leiden tot het goede en te vergeven voor wat ze verkeerd hebben gedaan. Moslims bidden altijd in de richting van Mekka, waar ter wereld ze ook zijn.

Ten derde **vasten** moslims één keer per jaar tijdens de maand **ramadan**. Dit betekent dat ze van zonsopgang tot zonsondergang niet eten, drinken, roken of andere dingen doen die het vasten verbreken. Het vasten helpt hen om dichterbij Allah te komen.

Ten vierde geven moslims een deel van hun geld of spullen aan mensen die arm zijn of hulp nodig hebben. Dat heet **zakat**.

Ten vijfde moeten moslims minstens één keer in hun leven naar Mekka gaan voor een **bedevaart**. Een bedevaart is een reis naar een heilige plek. Deze regel geldt alleen voor moslims die dat kunnen. Dus alleen moslims

die genoeg geld hebben en fit genoeg zijn moeten naar Mekka. Deze bedevaart wordt de hadj genoemd. Met deze bedevaart voelen moslims zich dicht bij Allah en komen moslims van over de hele wereld samen.

9. Noem de vijf belangrijkste regels van de islam.
10. Bij welke twee zuilen is Mekka belangrijk?

Afb. 2 Een van de vijf zuilen van de **islam** is dat je moet bidden richting Mekka. Een deel van het islamitische gebed doe je op je knieën en voorovergebogen (als je daarvoor fit genoeg bent).

BEGRIPPEN

bedevaart: reis die een gelovige maakt naar een **heilige** plek.

islam: een **religie** waarvan de aanhangers in de god Allah geloven. De aanhangers van deze religie, **moslims**, volgen de regels en opvattingen van de **profeet** Mohammed.

Ka'aba: een **heilige** plek in de vorm van een kubus in Mekka, die door **moslims** wordt vereerd als de heiligste plek van de **islam**.

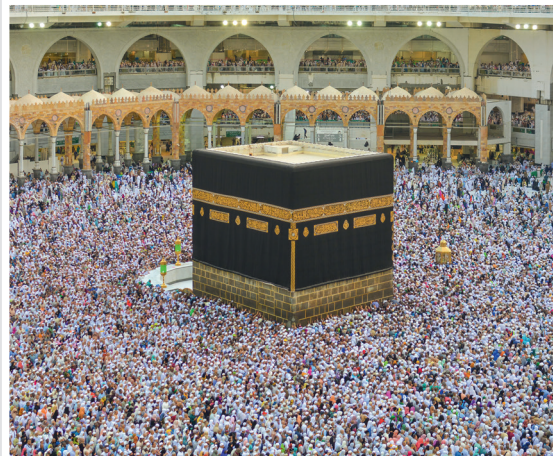
kaliefen: de opvolgers van de **profeet** Mohammed. De kaliefen zijn de politieke leiders in islamitische gebieden en de religieuze leiders van de **moslims**.

Koran: het **heilige** boek van de **islam**, zoals de **Bijbel** dat is voor **christenen** en de **Thora** voor **joden**.

moslim: iemand die in Allah gelooft en de **islam** aanhangt.

ramadan: de negende maand van de islamitische kalender, waarin **moslims vasten** van zonsopgang tot zonsondergang, om zo dicht bij elkaar en bij Allah te komen.

vasten: een bepaalde periode niet eten en drinken of bepaalde producten niet eten of drinken.

Afb. 3 Moslims lopen in de Grote Moskee in Mekka om de **Ka'aba**.

HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: CONTINUÏTEIT EN VERANDERING

Historici onderzoeken het verleden. Ze kijken wat er is gebeurd, en ook naar de context, zoals wanneer en waar iets gebeurde en wat daar toen nog meer belangrijk was. Daarbij letten ze er ook op of dingen echt veranderen of eigenlijk (grotendeels) hetzelfde blijven. Soms lijkt een gebeurtenis iets te veranderen, maar als je goed kijkt wordt er vooral veel uit het verleden meegenomen. Als iets voor een groot deel hetzelfde blijft, noemen we dat **continuïteit**. Een voorbeeld hiervan is de Ka'aba in Mekka. Voor de komst van de islam was dit al een heilige plek. De Ka'aba werd vereerd door Arabieren en joden. Na de komst van de islam bleef de Ka'aba een heilige plek. Dit is zelfs tot nu toe nog een vorm van continuïteit, want op dit moment bidden moslims nog steeds dagelijks richting Mekka en gaan ze op pelgrimstocht naar de Ka'aba.

Soms is er wel een echte **verandering**. De Ka'aba kreeg bijvoorbeeld wel een ander publiek: zij werd een heilige plaats voor alleen moslims. De profeet Mohammed liet alle afbeeldingen van profeten en engelen uit de Ka'aba verwijderen en de muren overschilderen. De herinneringen aan de oude functie werden uitgewist. De Ka'aba moest helemaal islamitisch zijn.